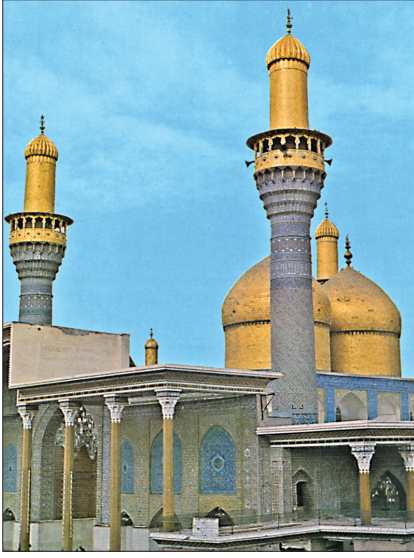

MÛSÂ KÂZİM KÜLLİYESİ

Mûsâ Kâzım Türbesi – Bağdat

den oluşan zengin çinilerle süslenmiştir. Kemerlerin üstünde lâcivert zemin üzerine sarı renkli sülüs harflerle yazılmış kalın bir kitâbe kuşağı uzanmaktadır. Avlu etrafında sıralanan hücrelerden kuzeydoğu bölümünde helâ ve abdest alma mekânları mevcuttur. Güneydeki köşk hücrelerinden birinin üstünde kare kesitli bir saat kulesi vardır. Dış görünüşüyle İran sanatını hatırlatan Mûsâ Kâzım Külliyesi, bakımlı mekânı ve çoğu Şii olan binlerce ziyaretçisiyle canlı bir dinî hayatın merkezi durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Sarre – E. Herzfeld, *Archaeologische Reise im Euphrat und Tigris Gebiet*, Berlin 1912, II, 102; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Târîhu mesâcidi Bağdâd ve âşâruhâ*, Bağdad 1346, s. 117-119; M. Hasan Âlû Yâsîn, *Târîhu'l-Meşhedî'l-Kâzımî*, Bağdad 1387; a.mlf., “el-Meşhedü'l-Kâzımî fî ‘aşârî'l-‘Abbâsî”, *Sumer*, XVIII, Bağdad 1962, s. 119-128; a.mlf., “el-Meşhedü'l-Kâzımî min ba‘di'l-ihtilâli'l-Moğolî ilâ nihâyeti'l-ihtilâli'l-‘Os-mânî”, *a.e.*, XIX (1963), s. 155-170; H. Hâlid A‘zamî, *ez-Zehârifü'l-cidâriyye fî âşâri Bağdâd*, Bağdad 1980, s. 42-43; Ca‘fer el-Halîfî, *Mevsû‘atü'l-‘atebâti'l-mu‘kaddese*, Beyrut 1407/1987, IX, 158-244; Abdüsselâm Uluçam, *Irak’taki Türk Mimarî Eserleri*, Ankara 1989, s. 37; M. Streck, “Kâzımeyn”, *IA*, VI, 525-527; R. Strothmann, “Mûsâ Kâzım”, *a.e.*, VIII, 667-668.

ABDÜSSELÂM ULUÇAM

MÛSÂ b. MEYMÛN

(bk. İBN MEYMÛN).

MÛSÂ b. NUSAYR

(موسى بن نصير)

Ebû Abdirrahmân Mûsâ
b. Nusayr b. Abdirrahmân b. Zeyd
el-Lahmî (el-Bekrî)
(ö. 98/717)

Mağrib-i Aksâ ve Endülüs’ü fetheden
Emevî kumandanı.

19 (640) yılında Suriye’de Kefermüsrâ köyünde doğdu. Hâlid b. Velîd’in 12 (633) yılında Aynüttemr’de ele geçirdiği esirler arasında bulunan babası Nusayr hakkında onu Lahm, Belî veya Bekir b. Vâil kabilelerine nisbet eden, Benî Lahm veya Benî Ümeyye’nin âzatlısı gösteren yahut Arap asıllı olmadığını ileri süren farklı rivayetler aktarılmıştır. Muâviye b. Ebû Süf-yân’ın özel muhafız birliği kumandanlığına kadar yükselen Nusayr, Muâviye’yi Hz. Ali’ye karşı yürüttüğü mücadelede haksız gördüğü için Siffin Savaşı’na katılmamıştır.

Çocukluk yıllarını Suriye’de babasının yanında geçiren Mûsâ, Muâviye zamanında kumanda kademesi içerisinde deniz seferlerine katıldı ve Zeheb’in yazdığına göre Kıbrıs’ta bir kale inşa ettirdi (*A‘lâmü’n-nûbelâ’*, IV, 497). II. Muâviye’nin halifeliği bırakmasının ardından başlayan iktidar mücadelesinde Abdullah b. Zübeyr’i destekleyen Dahhâk b. Kays’ın yanında yer alan Mûsâ 65 (684) yılında Mercirâhit savaşının kaybedilmesi üzerine Mısır’a kaçtı; ancak bir süre sonra Mısır valiliğine getirilen Abdülazîz b. Mervân’ın himayesine girerek (bundan dolayı Abdülazîz’in âzatlısı olarak da tanınır) tekrar Emevîler’in safına geçti. 73’te (692) Abdülazîz’in tekliyle Halife Abdülmelik b. Mervân tarafından, Irak valiliğine tayin ettiği Bişr b. Mervân’ın danışmanlığına ve Basra’nın haraç âmilliğine getirildi. Fakat iki yıl sonra, topladığı verginin bir kısmını zimmetine geçirmekle itham edildiği için yeni Irak valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî’nin kendisini cezalandırmasından korkup o sırada Suriye’de bulunan efendisi Abdülazîz’in yanına kaçtı ve onun himayesinde halifenin huzuruna girmeyi başardı; ancak adına 100.000 dinar zimmet çıkarılmasını önleyemedi. Bu miktarın yarısını ödeyerek Abdülazîz ile birlikte Mısır’a giden Mûsâ, İfrîkiye bölgesine düzenlenen birkaç seferde kumandanlık yaptı; ardından yaygın kanaate göre 79 (698) yılında Abdülazîz tarafından İfrîkiye ve Mağrib valiliğine tayin edildi.

Mûsâ, kendisini bu göreve getiren efendisini memnun etmek, ayrıca halifenin güvenini kazanmak için önce İfrîkiye ve Mağrib-i Evsat’ta İslâm’ı yaymayı, ardından Mağrib-i Aksâ’nın fethini planladı. İşe Kayrevan yakınındaki Zağvân Kalesi’nde ve civarında oturan Berberîler üzerine bir ordu gönderip bölgeyi itaat altına almakla başladı. Daha sonra oğulları Abdullah ve Mervân İfrîkiye’nin tamamında hâkimiyet kurdular. Ardından Mûsâ Mağrib-i Evsat’a yönelip Berberî Hevvâre, Zenâte ve Kûtâme kabilelerinin yaşadığı Sicilmâse ve Secûmâ şehirlerini ele geçirdi (83/702). 86 (705) yılında Halife Abdülmelik’in ölümü üzerine tahta çıkan oğlu I. Velîd, İfrîkiye ve Mağrib valiliğini doğrudan hilâfet merkezine bağladı. Bu sırada Mağrib-i Evsat’ın fethini tamamlamış ve bölgede istikrarı sağlamış olan Mûsâ, Mağrib-i Aksâ’yı fethetmek için harekete geçti (87/706); iki yıl içerisinde Sebte (Ceuta) hariç Kuzey Afrika’nın tamamını hâkimiyeti altına aldı. Bu arada müstahkem bir şehir olan Tanca’nın valiliğine öncü birliklerinin kumandanı âzatlısı Târık b. Ziyâd’ı getirdi ve emrine 17.000 Arap, 12.000 Berberî askeri verdi; ayrıca yanında Berberîler’e Kur’an ve dinî meseleleri öğretmek üzere din âlimleri bıraktı (89/708). Karadaki fetih faaliyetlerini sürdürürken Tunus’ta büyük bir tersane yaptırarak güçlendirdiği donanmayla Kuzey Afrika sahillerini tehdit eden Bizans üslerini vurmak amacıyla denizde seferler düzenledi. 86 (705) yılına kadar Sardinya, Mayurka ve Minorca adaları fethedildi; Sicilya’daki bazı şehirler alındı ve oradaki deniz gücü büyük ölçüde kırıldı.

O sırada İspanya’da hüküm süren Vizigotlar’la ilişkileri bozuk olan Sebte hâkimi Julianos, Mûsâ’ya yaklaşarak onu yarımada’yı fethetme teşvik etti; kendisine oradaki toprakların verimliliği hakkında bilgi verdi, karışıklıklar sebebiyle fethin son derece kolay olacağını söyledi. Bunun üzerine Mûsâ, Halife Velîd’den izin aldıktan sonra İspanya’nın güney sahillerine Tarîf b. Mâlik kumandasında 500 kişilik bir keşif birliği yolladı (Ramazan 91 / Temmuz 710). Birliğin, görevini başarıyla tamamlaması yanında bol miktarda ganimetle geri dönmesi üzerine 711 yılı ilkbaharında Tanca Valisi Târık b. Ziyâd’ı, içinde sadece 300 Arap asıllı askerin bulunduğu Berberîler’den oluşan 7000 kişilik bir ordunun başında İspanya’ya gönderdi. Târık, adını o günden beri kendisine nisbet edilen karaya çıktığı yerdeki kayalıklardan (Calpe / Cebelitârik [Gibraltar]) alan boğazı geçerek

(5 Receb 92 / 28 Nisan 711) Algeciras'ı (el-Cezîretü'l-hadrâ) ele geçirdi. Kral Rodrigo'nun kalabalık ordusuyla gelmekte olduğunu duyunca Mûsâ b. Nusayr'dan yardım istedi. 5000 kişilik yardım birliğinin ulaşmasından birkaç hafta sonra Rio Guadalete (Vâdiilekke) veya Rio Barbate kıyısında Vizigotlar'ı ağır bir hezimete uğratan Târik bu zaferin ardından kısa sürede Malaga (Mâleka), Elvira (İlbîre), Cordoba (Kurtuba), Ecija (Isticce) ve başşehirleri Toledo'yu (Tuleytula) fethetti. Feth haberlerini alan Mûsâ b. Nusayr, farklı rivayetlere göre Târik b. Ziyâd'ın daveti üzerine fethin tamamlanmasına yardımcı olmak istemesi, Vâdiilekke zaferinden sonra daha fazla ilerlemesini emrettiği Târik b. Ziyâd'ın buna uymaması, kazandığı zafer ve ele geçirdiği ganimetler dolayısıyla kumandanını kıskanması ve halifenin valilik görevini ona vermesinden korkması gibi sebeplerle büyük kısmı Arap askerlerinden oluşan 18.000 kişilik bir ordunun başında İspanya'ya geçti (Ramazan 93 / Haziran - Temmuz 712). Karaya çıktıktan sonra başka bir güzergâhı izleyerek Latin harfleriyle yazılmış adını taşıyan ilk altın sikkeyi bastırıldığı Sevilla (İşbîliye), Carmona (Karmûne), Niebla (Leble), Merida (Mârîde) şehirlerini aldı ve Târik b. Ziyâd'la Toledo'da buluştu (94/713). İki kumandan bundan sonra fetih faaliyetini İspanya'nın kuzeyine doğru iki koldan sürdürdü. Ertesi yıl Leon (Liyûn), Galicia (Cillîkiye) bölgeleriyle Lerida (Lârîde), Barselona (Berşelûne), Saragossa (Sarakusta) şehirleri zaptedildi. Bir rivayete göre Pireneler aşılarak Fransa topraklarına da girilmiştir; hatta kaynaklarda Mûsâ b. Nusayr'ın Avrupa üzerinden İstanbul'a ulaşmak idealini taşıdığı da ileri sürülmektedir (Zehebî, IV, 498).

Kuzeydeki dağlık bölge dışında İspanya'nın tamamına yakınına fetheden Mûsâ b. Nusayr ve Târik b. Ziyâd, Zilkade 95'te (Temmuz - Ağustos 714) Halife Velîd b. Abdülmelik'in emriyle Dimâşk'a gitmek üzere Endülüs'ten ayrıldılar. Mûsâ, yaklaşık iki yıldır idare merkezi edindiği İşbîliye'de vali olarak oğullarından Abdülazîz'i, İfrîkiye'de Abdullah'ı ve Mağrib-i Aksâ'da Abdülmelik'i bıraktı. Beraberinde, aralarında benzeri görülmemiş mücevheratın da bulunduğu bol miktarda ganimet ve İspanya eşrafından çok sayıda esir götürüyordu. Dimâşk'a yaklaştığında Halife Velîd'in hastalandığını duydu; ardından kardeşi ve veliahdı Süleyman'dan bir mektup aldı. Süleyman, ondan yürüyüşünü yavaşlatarak Dimâşk'a Velîd'in ölümünden son-

ra girmesini ve getirmekte olduğu ganimet ve esirleri kendisine vermesini istiyordu. Ancak Mûsâ bu emre uymadı; aksine Velîd hayatta iken oraya ulaşmak için yürüyüşünü hızlandırdı ve onun ölümünden üç gün önce Dimâşk'a girdi. Bu yüzden Süleyman halife olur olmaz onu bütün görevlerinden azledip zindana attırdı; ayrıca büyük miktarda para ödemekle yükümlü tutuldu. Ömer b. Abdülazîz'in araya girmesi ve Yezîd b. Mühelleb'in ödeyeceği paraya kefil olmasıyla işkence altında ölmekten kurtulan Mûsâ'yı Süleyman daha sonra affetti ve 98 (717) yılında yanına alarak beraberinde hacca götürdü. Mûsâ bu yolculuk sırasında Medine'de vefat etti. Onun 97 (716) yılında Vâdikurâ'da öldüğü de rivayet edilir.

Zeki, cömert, cesur ve dindar kişiliğiyle tanınan Mûsâ b. Nusayr, Emevîler döneminin en başarılı kumandanlarından; kaynaklarda ordularının hiç yenilmediği özellikle vurgulanır. Ayrıca günümüze ulaşan az sayıdaki hutbe metni gibi nesirleriyle şiirleri onun edebiyat yeteneğini ve nâdir hatiplerden biri olduğunu göstermektedir. Mûsâ'nın valilik yılları ise bölgede genişleme ve istikrar dönemi diye bilinir. Öte yandan görevlendirdiği âlimlerin çalışmaları sayesinde İslâmiyet Berberîler arasında hızla yayılmıştır. Tâbiinden olan Mûsâ, Temîm ed-Dârî'den rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 202-213; *el-İmâme ve's-siyâse*, II, 50-83; Belâzürî, *Fütûh* (Ridvân), s. 231-232; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 285, 292, 294; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 468, 492-497; İbnü'l-Kütyye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1402/1982, s. 29-37; *Ahbar mecmû'a*, s. 13-28, 35-36; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimâşk* (Amrî), LXI, 211-224; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 372, 539-540, 561-566, 576; V, 22, 26; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, II, 332-334; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 318-329; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, I, 39-46; II, 3-25; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 496-500; Makkarî, *Nefhu't-tib*, I, 229-290; Selâvî, *el-İstikşâ*, I, 94-100; Hüseyin Münis, *Fecrül-Endelüs*, Kahire 1959, s. 52-108; Hâlid es-Sûfî, *Târîhu'l-Arab fi'l-Endelüs*, Bingazi 1980, s. 41-47, 75-84, 138-170; Bessâm el-Aselî, *Mûsâ b. Nusayr*, Beyrut 1986; Nadir Özkuyumcu, *Fethinden Emevîler'in Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika: 18-132/639-750* (doktora tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 180-189; İsmail Hakkı Atçeken, *Endülüs'ün Fethi ve Mûsâ b. Nusayr*, Ankara 2001; R. Menendez Pidal, "Leyendas del último rey godo", *Revista de Archivos Bibliotecas y Museos*, V, Madrid 1901, s. 858-895; C. Sánchez-Albornoz, "Donde y cuando murió don Rodrigo", *Cuadernos de historia de España*, III, Buenos Aires 1945, s. 5-101; a.mf.,

"Precisiones sobre fath al-Andalus", *Revista del Instituto Egipcio de estudios Islámicos en Madrid*, IX-X, Madrid 1961-62, s. 1-21; T. Lewicki, "Les origines de l'Islam dans les tribus berbères du Sahara occidental: Mûsâ ibn Nusayr et 'Ubayd Allâh ibn al-Habhab", *St.I*, XXXII (1970), s. 203-214; E. Lévi-Provençal, "Mûsâ b. Nusayr", *EP* (İng.), VII, 643-644.

CÂSİM EL-UBÛDÎ

MÛSÂ SÛREYYÂ BEY (1884-1932)

Türk mûsikisi bestekârı ve hocası.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. Bestekâr ve neyzen Giriftzen Âsım Bey'in çoğu sanatkar olan yirmi dört çocuğundan biridir. Üsküdar Merkez Rüşdiyesi ve Üsküdar İdâdîsi'nde öğrenim gördü. 1910'da devlet tarafından mûsiki öğrenimi için Berlin'e gönderildi. Berlin'de Prusya Kraliyet Akademisi ve Stern Konservatuarı'ndan mezun oldu. Yurda dönünce Çapa Kız Muallim Mektebi, Erkek Muallim Mektebi, Mülkiye Mektebi, Selçuk Kız Lisesi ve Tiyatro Meslek Mektebi'nde mûsiki hocalığı yaptı. Ayrıca, 14 Eylül 1923 tarihinde İstanbul Valisi ve Şehremini Ali Haydar Bey (Yuluğ) tarafından İstanbul Şehremâneti'ne bağlı olarak ikinci defa faaliyete geçirilen Dârülehân'da (1927'den sonra İstanbul Konservatuarı adını aldı) müdürlük görevinin yanı sıra mûsiki tarihi ve kompozisyon dersleri verdi. Hiç evlenmeyen Mûsâ Süreyyâ Bey, vefatından iki yıl kadar önce kalp rahatsızlığı yüzünden müdürlük görevinden ayrıldı, ancak İstanbul Konservatuarı'ndaki ve liselerdeki derslerine devam etti. 2 Aralık 1932 tarihinde Lâleli'deki evinde öldü ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi. Kardeşlerinden Cevad Âsım Bey mûsikîşinas, Muazzez Kurdoğlu tiyatro sanatçısıdır.

Dönemin önemli mûsikîşinasları arasında yer alan Mûsâ Süreyyâ Bey hocalığı ve özellikle bestekârlığıyla tanınmıştır. Mûsikiye olan kabiliyetinin küçük yaşlarda ba-

Mûsâ Süreyyâ Bey